

A PRZEMYŚLI ERŐDBEN MEGJELENT TÁBORI ÚJSÁGOK, 1914–1915*

„A harcban álló katonák maguk is gondoskodnak szellemi szükségleteikről, újságok alakjában. A lövészároknak sajtótermékei a történelem legérdekesítőbb és hasonlíthatatlanul érdekes dokumentumai lesznek. A jövő történetírójának eme újságok értékes adatokat nyújtanak a katonák szelleméről, a világháború nagy epochájában a néphadsereg sajátos vonásairól.”¹ Az első világháború hadműveleteinek megindulása után néhány hónappal egy új műfajú katonai sajtó alakult ki. Az alakulatok által készített tábori újságok – korabeli szóhasználattal „lövészárók-újságok” – az idő múlásával egyre nagyobb számban kerültek kiadásra. Míg 1914-ben alig pár darab létezett, addig 1917–18-ban a számuk megsokszorozódott.² A tartalmukban és megjelenésükben rendkívül változatos lapok azonos célokkal készültek: a messze idegenben anyanyelven írni és olvasni; a hazától távol lévő katonák között az összetartozás érzését erősíteni; a háború borzalmi között szórakoztatni, mosolyt csalni az arcokra. E tábori újságok nemcsak a gondtalan percek jelentették a katonáknak, tájékoztatták őket a frontszakaszon kívüli világ történéseiről is. „Bajtársak! Ez az újság a hivatalos harctéri jelentést közli, híreket hoz a legutolsó harcokról, híreket a nagyvilágból, hoz humoros részt, közöl elbeszéléseket, és gondoskodik arról, hogy ti is tudjátok, mi történik odakünn a nagyvilágban.”³

A lapok kiadása karitatív célokat is szolgált. Az árusításból befolyt összeggel az elesett katonatársak özvegyeinek és árváinak segélyezésére létrehozott alap vagyonát folyamatosan gyarapították, mivel a lapok előfizetőinek száma állandóan növekedett. A tábori újságok közvetítésével számos gyűjtőakciót szerveztek a katonai egységeken belül. A szervezett gyűjtések mellett az egyéni és a közösségi hozzájárulások is e nemes célt szolgálták, az adakozók neveit a tábori újságok külön rovatban közölték.

A tábori újságokat általában háromféleképpen állították elő: 1. a harctéren szerkesztették és egy hadtápherületi város nyomdájában nyomtatták; 2. a harctéren szerkesztették és tábori nyomdában nyomtatták; 3. a harctéren kézzel vagy írógéppel írták, és könyvnyomatos eljárással (litográfia) vagy egyéb eszközzel (például hektográf)⁴ sokszorosították.

* A közlemény a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum *A przemysli katasztrófa és a gorlicei áttörés 1915* című nemzetközi tudományos konferenciáján 2015. május 14-én elhangzott előadás javított, bővített, jegyzetekkel ellátott változata.

¹ *Képes Újság*, 1917. május 20. 228. o.

² Az 1930–1940-es években Lukács József és Nyáry László kísérletet tettek a téma feldolgozására, munkájukban összeállították az általuk ismert kiadványok bibliográfiáját. Azonban írásaik nem teljeseek, hiszen mind a mai napig kerülnek elő általuk nem közölt tábori újságok. A Hadtörténelmi Múzeum (HTM) gyűjteményeiben őrzött tábori újságokat feldolgozta: Tóth 2000.

³ *Tábori Újság a 145ik dandár katonái számára*, 1917. április 1. 1. szám. Lelöhelye: HTM Könyvgyűjtemény, Y 149.

⁴ Sokszorosító készülék, melynek lényege, hogy koncentrált anilinviolet-oldat írást zselatinrétegre visznek át és az így átvitt negatívokat vonják le kisebb-nagyobb példányszámban. Az ezzel a technikával sokszorosított lapokon az írás jellegzetesen lila színű.

Az első világháború tábori újságjait a legjobban hadrendi szervezeti egységeket követve lehet bemutatni. A hadseregtől a századig nagyon sok seregtest, csapattest és alakulat rendelkezett saját újsággal. A hadsereg- és hadosztály-lapok jellemzően többnyelvű kiadványok voltak, és főleg hivatalos közleményeket tartalmaztak.

A császári és királyi 1., 2. és 3. hadsereg már a világháború első hónapjaiban, 1914 őszén megjelentette saját lapját. A császári és királyi 1. hadsereg katonalapja című kiadványt saját tábori nyomdában nyomtatták és hetente kétszer, magyar, német, cseh és lengyel nyelven került kiadásra.⁵ A császári és királyi 2. hadsereg katonalapja számait esetenként, fontosabb hadi események idején készítették el. A német és magyar mellett románul, horvátul, szlovákul, csehül és lengyelül is olvasható volt.⁶ A császári és királyi 3. hadsereg katonai lapját kezdetben tábori nyomdában, majd egy kassai nyomdában állították elő, számait németül és magyarul is olvashatták az egységben szolgálók.⁷ Tábori nyomdában készítették a császári és királyi 4. hadsereg tábori újságját, amely jóval később, csupán 1916 májusában indult. A naponta megjelenő sajtótermékek fele részben magyar, fele részben német nyelven került kiadásra.⁸ A honvéd gyaloghadosztályok nyomdatermékei közé tartozik a Przemyslben kiadott *Tábori Újság*, amely ismereteink szerint a legkorábbi megjelenésű, illetve a legtöbb számot megért magyar nyelvű tábor lap.⁹

Tetszetős kivitelű, nyomdatechnikával sokszorosított lappal büszkélkedhetett a császári és királyi 32. gyaloghadosztály, amely 1916. december 24. és 1917. július 30. között *Képes Hadiújság/Illustrierte Kriegszeitung* címmel adott ki újságot, havonta háromszori megjelenéssel. A magyar és német nyelvű kiadványt Budapesten, a Franklin Társulat nyomdájában nyomtatták.¹⁰ A fennmaradt tábori újságok¹¹ többsége ezredek kiadásában, jellemzően magyar nyelven jelent meg.

Jól szerkesztett tábori újság volt például a kassai 9. honvéd gyalogezred által kiadott *Kilences Honvédek*, a miskolci 10. honvéd gyalogezred által kiadott *10-es Honvéd*, a szatmári 12. honvéd gyalogezred által kiadott *Szatmári Honvédek*, a beszercebányai 16. honvéd gyalogezred által kiadott *A 16-os Honvéd* című lap.

A császári és királyi ezredek is érdekes kiadványokkal szórakoztatták katonáikat. A kassai 34. gyalogezred lapja a *Vilmos Bakák Lapja*, a munkácsi 65. ezred kiadványa a *Ludwig baka* címet viselte. A császári és királyi 37. gyalogezred V. zászlóalja két lappal is büszkélkedhetett. A *Harminchetes Újság* című lap mellett egy magyar és német nyelvű vicclapot is kiadtak. A *Nágói Hírlap* címéből kitérűlik, hogy az olasz hadszíntéren készítették.¹² A népfelkelő ezredek hasonló kiadványait képviseli például a debreceni 3. honvéd népfelkelő ezred *Stochodi Oroszlán* címmel kiadott tábori vicclapja, amely vasárna-

⁵ Lukács 1943. 48. o.

⁶ Uo. A Hadtörténeti Múzeumban őrzött két példány eltérő nyomdatechnikával készült. Az 1914. november 28-án kiadott ismeretlen számú (szakadás miatt nem olvasható) példány (HTM 72.505.1/Nyt.) írógépen írt, litografált; az 1915. március 5-én kiadott 17. szám nyomdatechnikával sokszorosított példány (HTM 1656/Nyt).

⁷ Lukács 1943. 48. o. A Hadtörténeti Múzeum magyar és német nyelvű számokat is őriz: *Soldatenblatt der 3. Armee Nr. 2.*, 1914. november 15. (TM 0923/Nyt.); 1914. november 24. (HTM 1652/Nyt.); 1914. november 25. (HTM 1654/Nyt.); *A 3. hadsereg katonai Lapja*, 1914. november 28. (HTM 1653/Nyt.).

⁸ Lukács 1943. 48. o.

⁹ A kiadványról a későbbiekben még részletesen szólok.

¹⁰ Lukács 1943. 49. o. HTM Könyvgyűjtemény, Y 167.

¹¹ Lukács 1942. 45–101. o.

¹² Tóth 2000. 111–112. o.

ponként jelent meg. A tábori újságok sokféleségét bizonyítja az *Őrzászlóalj* című tábori újság, amely a Pozsony vármegyei Somorján létesített hadifogolytábor őrzését ellátó egység lapja volt 1914-ben. Összesen 9 száma ismert.¹³

A harctéri körülmények között készült litografált (könyvatos) vagy kézzel írt, alig néhány példányos tábori újságok mind külső megjelenésükben, mind belső tartalmukban igyekeztek a polgári sajtó termékeit utánozni. Címlapjukon megadták a lap címét, a kiadás évét, dátumát vagy lapszámát, a megjelenés idejét, a lap árát. Ritkán tüntették fel az alakulat megnevezését, leginkább a tábori postaszámmal utaltak a kiadóra. A hiányos adatközlésre magyarázatot adhat, hogy ezek az adatok akkor nem is voltak lényegesek, hiszen az alakulat újságját elolvasó katonák számára mind ismertek, egyértelműek voltak.

A világháború tábori lapjaiban az újságírás minden műfaja teret kapott. A tudósítások és hadijelentések mellett szép számmal jelentek meg az olvasók által beküldött versek, műkritikák, szépirodalmi próbálkozások. Természetesen nem hiányozhatott a harctéri humor sem. A sajtótermékeket illusztrációval tették színesebbé. Az ezred jellegzetes és híres alakjairól, tisztikarának és legénységének tagjairól készített karikatúrák, kisebb rajzok törték meg a szöveges rész egyhangúságát. A nyomdában sokszorosított lapokat a harctéren készült fényképekkel tették még érdekesebbé.

Az egyes lapok megjelenésére és kiadására vonatkozó pontos információk nélkül a tábori újságok teljességre törekvő mai feldolgozása már nem lehetséges. Számos újság egykori meglétéről csupán információnk van, példányt nem ismerünk belőle.¹⁴ Ezért is nehéz megmondani, hogy a világháború idején mennyi tábori újság létezett. Ma a hadifogolytáborokban készült lapokkal együtt a magyar vonatkozású tábori újságok számát 100–110 közöttire becsüljük.¹⁵

A legismertebb magyar nyelvű tábori újság a galíciai Przemysl erődjében szerkesztett *Tábori Újság*, amely 1914. október 4-én jelent meg először és egészen az erőd feladásáig, 1915. március 22-ig létezett. Ez idő alatt összesen 141 szám látott napvilágot. Ez a tábori újság több szempontból is kiemelt figyelmet érdemel. Egyrészt megjelenési körülményei miatt, hiszen egy, az ellenségtől körbezárt erődben, több ezer ember számára szolgált naponta újabb és újabb hírekkel, hasznos információkkal, valamint, mert a többi tábori újság közül e nyomtatvány történetéről, kiadási körülményeiről tudunk a legtöbbet. Egykori szerkesztője, dr. Molnár Kálmán¹⁶ tartalékos hadnagy, valamint cenzora,

¹³ Tóth 2000. 112. o. HTM Könyvgyűjtemény, Y 1668.

¹⁴ Ismeretes például, hogy a császári és királyi 38. gyalogezred özvegy- és árvaalapja javára ugyancsak kiadott egy tábori lapot. Első száma 1918. szeptember 15-én jelent meg. A szerkesztőbizottság tagja volt Székely Aurél, a *Pesti Hírlap* munkatársa, Gönczöl Imre százados, valamint Kun Andor önkéntes. Sem az újság címét, sem a megjelenés idejét nem ismerjük. *Pesti Hírlap*, 1918. szeptember 22. 10. o.

¹⁵ Tóth 2000.

¹⁶ Molnár Kálmán (Nagyvárad, 1881 – Budapest, 1961) jogász, egyetemi tanár. A nagyváradi premontrei gimnáziumban érettségizett, a nagyváradi jogakadémián és a budapesti, a berlini, a heidelbergi és a párizsi tudományegyetemen tanult. A magyar közjogról magántanári képesítést szerzett 1911-ben. Az MTA tagja 1942–1949 között. Tagságát 1989. május 9-én visszaállították. 1907–1914 között az egri érseki jogakadémián a magyar közjog tanára, az I. világháborúban katonai szolgálatot teljesített a körülrzárt Przemyslben. Az orosz hadifogságból 1918-ban tért haza. Heves vármegye főjegyzője (1921–1925), majd a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen a magyar közjog tanára (1925–1944); közben a Jog- és Államtudományi Kar dékánja (1929–1930 és 1941–1942). 1944-ben a nyilasok a nagykanizsai internálótáborba zárták. 1944–1945-ben a Polgári Demokrata Párt (PDP) tagjaként az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője és a PDP politikai bizottságának tagja (1944–1947). A Pázmány Péter Tudományegyetemen a magyar alkotmányjog tanára 1949-ig. (http://mtdportal.extra.hu/ADATBANK/A_MAGYAR_TARSADALOM_LEXIKONJA (A letöltés időpontja: 2015. július 10.)

dr. Geöcze Bertalan¹⁷ százados jóvoltából – mindketten közreadták visszaemlékezésüket¹⁸ – részletekig ismeretes a lap története. Molárnak köszönhető, hogy több hazai közgyűjtemény is őríz a lap számaiból összeállított egy-egy teljes sorozatot.¹⁹ Közlése szerint az erőd feladásakor a katonák elégették a náluk lévő, gondosan összegyűjtött példányokat, de ő a félrerakott-megmaradt számokat elrejtette egy pincében, amelyeket hadifogsága után Magyarországra szállított.²⁰ Az összes megjelent szám birtokában megismerhetjük az ellenségtől körbezárt Przemysl falai közt zajlott hétköznapi életet. Példaként említhető, hogy a lapban rendszeresen hírt adtak a szegedi honvéd zenekar térzenéjének időpontjáról, eljegyzésről, jótékonyági gyűjtések és koncertek szervezéséről. Az élelmiszerek hatósági árszabása is itt kapott publicitást. De nemcsak a köznapi történésekről informáltak, beszámoltak az aktuális hadi eseményekről is, ezért az erőd átadása előtt megsemmisített hadművelleti iratokat és feljegyzéseket részben pótolják az itt közölt írások. A lapnak irodalomtörténeti jelentősége is van, e helyen jelentek meg először nyomtatásban Gyóni Géza,²¹ tragikus sorsú költőnk háború ihlette versei.

Az első magyar nyelvű tábori újság létrejött a 1914 őszi Przemysl városában kialakult rendkívüli körülménynek volt köszönhető. Amikor 1914 szeptemberében az erődöt a cári orosz csapatok körbezárták, megszakadt a külvilággal az érintkezés. A tábori posta nem működött, az erődbe nem jutottak el a levelek, újságokat is csak a szerencsésen leszálló repülőgépek hoztak magukkal. A külvilággal való egyetlen érintkezést a táviró jelentette. A beérkező híreket a várparancsnokság vezérkari osztályán összegezték, majd az eligazítások során az alárendelt parancsnokságok tisztjei számára felolvasták. Az általuk készített jegyzetkből értesülhettek alárendeltjeik a külvilág eseményeiről. Így azonban nagyon lassan és hiányosan jutottak a hírek a nyilvánosság elé. A Magyarországot ért orosz támadásról szárnyra kapott kósza hírek a katonák között nagy nyugtalanságot okoztak, ezért szükségessé vált a hivatalosan érkező hírek közzététele.

¹⁷ Geöcze Bertalan, szendrői (Szombathely, 1886 – ?), ügyvéd. Középiskolait Miskolcon, jogi tanulmányait Kassán és Budapesten végezte. Az I. világháborúban vezérkari századosként szolgált Przemyslben, majd orosz hadifogságba került három évre. Hazatérte után ügyvédi irodát nyitott. Számos szakmai és társadalmi egyesület vezetőségi tagja. A *Nemzetközi Jog Tára*, a *Magyar Jogi Szemle*, valamint a *Vegyes Döntőbizottsági Határozatok Tára*. Budapest, 1916. január-december című kiadványok szerkesztője. A Nyugállományú Katonatisztek Országos Szövetség (NYUKOSZ) és a budapesti francia követség jogtanácsosa. Ügyvédi irodája főleg nemzetközi jogi perekkel és részvénytársasági joggal foglalkozott. *Kerkápoly* 1930. 615. o.

¹⁸ Molnár 1933. és Geöcze 1922.

¹⁹ Hazánkban a nemzeti könyvtár mellett a Hadtörténelmi Levéltár és a Hadtörténelmi Múzeum is őrzi a *Tábori Újság* egy-egy teljes sorozatát. A múzeumi példány további különlegessége, hogy a tulajdonbélyegző alapján egykor Molnár Kálmán tulajdonában volt, aki 1937-ben, talán a Magyar királyi Hadtörténelmi Múzeum megnyitásának hírére ajándékozta az intézménynek. Molnár egy-egy teljes sorozatot juttatott még az Egri Egyházmegyei Könyvtárnak (ma: Főegyházmegyei Könyvtár, Eger) és az Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárának (ma: Pécsi Tudományegyetem Könyvtára). *Molnár* 1933. 54. o.

²⁰ *Molnár* 1933. 22. o.

²¹ Gyóni Géza Áchim (Gyón, 1884 – Krasznójarszk, 1917. június 25.) költő, újságíró. Tanulmányait Szarvason, Békéscsabán, 1902-től a soproni evangélikus teológián végezte. 1903-tól a *Nyugat-magyarországi Híradó* munkatársa, majd Gyónon jegyzőgyakornok. 1910-től a *Soproni Napló*, majd a szabadkai *Bácskai Hírlap* munkatársa. 1914-ben bevonult katonának, Przemysl-nél orosz fogságba esett és a hadifogságban halt meg. *Benedek* 1965. 1. k. 414–415. o.

1914. szeptember utolsó napjaiban²² jelent meg először a *Kriegsnachrichten* című hivatalos lap, amelyben a nyilvánosságra hozható híreket adták közre minden megjegyzés nélkül. A lengyel ajkú lakosság és katonaság részére lengyelül is kinyomtatták. A *Wiadomości wojenne* című kiadvány híreiben, terjedelmében azonos volt a némettel, gyakran annak a hátoldalára, de volt, amikor külön lapra nyomtatták. A német és lengyel nyelven kiadott hivatalos kiadvány időben tehát megelőzte a magyar nyelvű lapot, később egymás mellett jelentek meg.²³

A német és a lengyel nyelvű nyomtatott közlemények nem jelentettek kielégítő megoldást, ugyanis a nagyszámú magyar katonaság nem értette az idegen szöveget. Ismeretes, hogy 1914. október 2-án, a magyar királyi 23. gyaloghadosztály tisztí étkezdejében merült fel az a gondolat, hogy a beérkező híreket magyarul is kinyomtassák. A jelenlévők végül arra az elhatározásra jutottak, ha már egyszer úgyis lefordítják a hivatalos közleményeket, készítenek egy önálló magyar újságot. Dr. Molnár Kálmán hadnagy magára vette a szerkesztés és a vezércikkek megírásának feladatát, Geőcze Bertalan százados vállalva az újságért a felelősséget, megszerezte a várparancsnokság engedélyét. A cenzori feladatokat is ő végezte.²⁴

Az első szám viszonylag rövid előkészítő munkát követően, két nappal később meg is jelent 600 példányban. Molnár Kálmán első cikkében e szavakkal köszöntötte az új kiadványt: „... és Przemyslben megjelenik az első magyar lap, hogy hírt adjon nekünk mindarról, ami bennünket érdekel. Fogadjátok szívesen ezt a lapot és úgy viseljétek magatokat, hogy ennek a lapnak minden száma magyar dicsőségről adhasson hírt. Úgy viseljétek magatokat, hogy ha majd a mi magyar zászlónkat »Fújja a szél, Fújja, Hazafelé fújja«, akkor elvisszük magunkkal ezeket a lapokat, mint a mi hűséges magyar szívünk, katonai erényeink beszédes tanújelét.”²⁵ A *Tábori Újság* első számát még 140 követte. A przemysli erőd közel hat hónapos ostroma alatt mindig új hírekkel szolgálva, a lap hétfő kivételével naponta megjelent, egészen a vár feladásáig.²⁶ Nevezetes események, katonai győzelmek idején rendkívüli kiadással²⁷ jelentkeztek. December 25-én, karácsonykor dupla terjedelmű számmal kedveskedtek olvasóiknak.²⁸ A 100. szám²⁹ Geőcze Bertalan Levél a szerkesztőhöz című írásával kezdődött, amelyben köszönetet mondott Molnárnak a színvonalas újság szerkesztéséért, majd a február 1-jén landolt repülőgép által hozott újságok cikkeiből közölt válogatást. Az ünnepi számban a hadi hírek mellett helyet kapott Gyóni

²² Fennmaradt 2. száma 1914. szeptember 30-án jelent meg.

²³ A Hadtörténeti Múzeum Könyvgyűjteménye őriz egy kötetet, amely tartalmazza a *Kriegsnachrichten*, a *Wiadomości wojenne* és a *Tábori Újság* számainak nem teljes sorozatát. Utolsó, német nyelvű lapja a 147. (1915. március 15.), a lengyelé a 140., a magyaré a 138. szám (mind a kettőt március 8-án nyomtatták). A kötet Kováts Arthur Elek tulajdonából került a Múzeumba az 1930-as években. HTM Könyvgyűjtemény, Y1856.

²⁴ Molnár 1933. 6. o.; Geőcze 1922. 41. o.

²⁵ *Tábori Újság*, 1914. október 4. 1. sz.

²⁶ Az 1–26. számig a lap címe alatt szerepelt az alábbi szöveg „Megjelenik lehetőleg naponta a cs. és kir. várparancsnokság jóváhagyásával.”

²⁷ 1914. november 22-én két szám is megjelent. A 40. szám a szokásos kiadás volt, míg a 41. szám döntő győzelmekről adott hírt. Hasonló módon 1915. február 23-án is két szám jelent meg. A 117., szokásos kiadás mellett a 118. szám 100 000 orosz hadifogoly cím alatt közölte a legújabb diadalról szóló beszámolót.

²⁸ A karácsonyi szám kiadásáról Geőcze azt írta, hogy a színes betűkkel nyomtatott oldal nemzetiszínű lett. A fennmaradt példányokon ez nem látszik. Geőcze 1922. 118. o.

²⁹ *Tábori Újság*, 1915. február 4.

Géza Varsó felé című verse, valamint a február 3-án megtartott jótékonyági hangversenyéről írt beszámoló.

A lap kiadásának további érdekessége, hogy két alkalommal is előfordult, hogy a már kinyomtatott példányok terjesztését a cenzúra betiltotta, és néhány kivétellel valamennyit megsemmisítették.³⁰ De aznap sem maradtak újság nélkül a katonák, mert új vezércikkkel még egyszer kinyomtatták. Az 1914. november 1-jén megjelent eredeti, 24. szám vezércikke a Kiskunhalasról vasúton Przemysl-be „látogató” 44 személy érkezéséről tudósított, akik az erődben szolgáló fiaikat szerették volna felkeresni. A váratlanul érkező vendégek híre minden bizonnyal alaposan felkavarta volna a védősereg hangulatát, ezért döntöttek a tiltás mellett. A módosított szám első helyén Várnai Dezső őrmester Hősök sírján című írása kapott helyet. A többi közleményt változatlanul hagyták, a Hadi hírek és a költemény azonos a két variációban. A 35. (1914. november 17.) szám ugyancsak két kiadásban készült el, itt is a közölt vezércikk miatt kellett új kiadást készíteni. Az Orosz fogás című, az egész oldalt elfoglaló publikációban egy magyar nyelvű, az erőd katonáinak szánt orosz röplap szövegét közölték le. A orosz magyarsággal írt propaganda szöveg az oroszok győzelmeiről szólt, és ellenszegülésre buzdította a magyar katonákat. A röplapra adott elutasító választ alatta olvashatták a katonák. A módosított számban a röplap szövege már nem került bele az újságba, a feleletben csupán általánosan utaltak annak tartalmára.

A lap eladásából származó jövedelmet a november 7-i számtól kezdve szánták jótékony célú felhasználásra. Közel egy hónapig Molnárék a bevételt a „katonák karácsonyfájára” ajánlották fel,³¹ de be kellett látniuk, hogy a karácsonyig összegyűjthető összeg³² kevés lenne több tízezer katona megajándékozására, ezért a *Tábori Újság* szerkesztősege is csatlakozott ahhoz a kezdeményezéshez,³³ amely egy segélyalap létrehozására szólította fel az erődben szolgáló magyar katonákat. 1914. december 8-tól a lap tiszta jövedelmét az erőd védelmében hősi halált halt magyar királyi honvédek és népfelkelők özvegyeinek és árváinak támogatására fordították.³⁴ Megjelenésének hat hónapja alatt a *Tábori Újság* 5030 koronát jövedelmezett.³⁵

Az újságot az erőd Knoller és Fia nyomdájában sokszorosították. Az induláskor némi nehézséget jelentett, hogy a betűkészlet nem volt megfelelő a magyar szöveg nyomtatására, illetve nem állt rendelkezésre kellő számú szedő. Őket a különböző csapatoktól kellett egyenként felkutatni és a nyomdába vezényelni.³⁶ A két nyomtatott oldalú, egy lap terjedelmű újságot 10 fillérért árusították, az előfizető katonák 4 fillérért kapták.

³⁰ Molnár 1933. 65. és 68. o. A Hadtörténeti Múzeumban őrzött sorozatban megvannak a betiltott, illetve a pótlásukra kiadott számok példányai is. Molnár saját kezűleg írta rá a két darabra: „Betiltott szám.” HTM Könyvgyűjtemény, L 266.

³¹ A 27–53. számokon a főcím alatt feltüntették a lap bevételének felhasználását. „A lap tiszta jövedelmét a katonák karácsonyfájára fordítjuk.”

³² A 27–53. szám bevétele 651 korona 16 fillér volt. *Tábori Újság*, 1914. december 6. 53. sz.

³³ Erről később még szólok.

³⁴ Az 54. számtól (1914. december 8.) a 141. számig (1915. március 22.) e cél megnevezésével jelent meg a lap.

³⁵ Molnár 1933. 22. o.

³⁶ *Geőcze* 1933. 41. o.

A lap első néhány száma Rosenfeld M. G.,³⁷ majd Knoller Hirsch kiadásában jelent meg.³⁸ A szerkesztőség helyileg az első 33 szám idején a vasúti pályaudvaron, később a Royal szálloda egyik szobájában dolgozott.³⁹

A *Tábori Újság*ot a körülmények ellenére mindvégig jó minőségű újságpapírosra tudták nyomtatni, a papírkészlet a vár feladásáig kitartott. Az utolsó hónapokban az újság fejlesztésére, példányszámának emelésére már nem gondolhattak, a növekvő igények ellenére az újabb előfizetések elfogadására nem volt lehetőség az alapanyag rohamos csökkenése miatt. A lap népszerűségét mutatják a példányszámok adatai: a kezdeti 600 darab hamarosan megsokszorozódott, az 1915. február 4-én kiadott 100. szám már 4400, az utolsó, 1915. március 22-i 141. számot 5200 példányban nyomtatták ki.⁴⁰

A lapot a német, a lengyel és a rutén anyanyelvű katonák is szívesen fogadták, összegyűlve hallgatták az írások fordítását. A lap kis terjedelme ellenére, a polgári sajtóhoz hasonlóan rovatokkal rendelkezett, amelyek a tábori élethez és a háborús körülményekhez alkalmazkodtak. A legtöbb szám vezércikkkel kezdődött, utána a várparancsnoksághoz érkezett közlemények szó szerinti fordítását adó „Hadi hírek” következtek. A vezércikkek igen sokszínű publikációk voltak. Írtak a kolera elleni védőoltás fontosságáról,⁴¹ beszámoltak a „repülő-levelezőlapok”⁴² bevezetéséről és használatáról; a léggömb-posta⁴³ ötletéről stb. A hosszabb terjedelmű írásokat részletekben közölték.⁴⁴ A vezető írások többségét maga Molnár írta, annak ellenére, hogy számára nagyon nehéz feladat volt naponta új és érdekes írással előállni úgy, hogy könyvek nem álltak rendelkezésére.⁴⁵ A vezércikk helyét gyakran átvették a kiemelkedő fontosságú, a harci morálra pozitív hatással lévő hírek. Az előléptetéseket, kitüntetéseket, győzelmek esetén a gratuláló táv-

³⁷ Papírkereskedéssel foglalkozó helyi cég.

³⁸ 1–27. szám (1914. október 4. – november 4.); 28–141. sz.

³⁹ A lap címe alatt közölték a szerkesztőség elérhetőségét. 1–33. számon: „Szerkesztőség: A vasúti pályaudvaron”; 34–141. számon: „Szerkesztőség: Royal szálloda II. 36.”

⁴⁰ Molnár 1933. 21. o.

⁴¹ *Tábori Újság*, 1914. december 22. 66. sz.

⁴² *Tábori Újság*, 1915. január 8. 78. sz. 1915. januárban a várparancsnokság levelezőlapokat bocsátott ki azzal a céllal, hogy a védősereg tagjai hozzátartozóik számára hírt adhassanak magukról. A kezdetben 30 000 példányban nyomtatott lapokat 50 fillérért árusították, melynek bevételeivel a hősi halált halt pilóták családtagjait kívánták támogatni. A repülő-levelezőlapok használatáról az 1915. évi 9. számú várparancs intézkedett. Mivel a repülőgépek csak korlátozott mennyiségű levelezőlapokat tudtak szállítani, a tiszték egy, az alosztályok élelmezési létszámában lévő minden öt ember pedig együtt csak egy lapot írhatott. Az üzenetek nem tartalmazhattak semmilyen katonai információt, szigorú óvintézkedések, cenzúra után kerülhettek fel a gépekre. A lapokat „Przemysli repülőposta 1915.” (Fliegerpost Przemysl 1915.) bélyegzéssel látták el, azért, hogy filatéliai értéküket növeljék. A német nyelvű levelezőlapok hamar elkeltek, január 16-án újabb sorozatot, további 30 000 darabot adtak ki. *Geócze* 1922. 133–134. o.

⁴³ *Tábori Újság*, 1915. január 13. 82. szám. A külvilággal való kapcsolattartásra találták ki, hogy a kicsi, könnyű csomagban elhelyezett levelezőlapokat léggömbökkel bocsátották útjukra. Az elképzelés szerint a kedvező légáramlat és jószerencse Magyarország területére vagy az osztrák–magyar hadsereghez sodorta volna a légi küldeményt. A becsületes megtalálónak 10 korona jutalmat ígértek, ha elviszi a legközelebbi postahivatalba. A léggömb-levelezőlapok kiadására, tartalmára, cenzúrájára ugyanazon szigorú szabályok vonatkoztak, mint a repülő-levelezőlapokra. A léggömb-posta nem váltotta be a reményeket. *Geócze* 1922. 135. o.

⁴⁴ Például: *Macalik József* vezérőrnagy *Galícia erődjei a jelen háborúban* című három részben közölt írása, 85–87. sz.

⁴⁵ *Szöts* 2014. 100–101. o.

iratokat stb. itt, első helyen közölték.⁴⁶ A szerkesztőség folyamatosan törekedett a lap tartalmi fejlesztésére, ezért újabb és újabb rovatokkal jelentkeztek. Az 1914. november 27-i számban egy felhívást tettek közzé, amelyben arra kérték a katonákat, hogy a tudomásukra jutott hőstetteket pontos adatokkal írják le és küldjék el Geőcze főhadnagynak. Úgy gondolták, hogy az események történelmi megörökítése mellett az írások kedvező hatással lesznek a harci szellem megőrzésében. Ezt a felhívást a *Kriegsnachrichten* kiadványban is közzétették, ott kevés sikerrel. Viszont ezután a *Tábori Újság*ban rendszeresen megjelentek *Aranykönyv* cím alatt az erőd körüli harcokban kitűnt tisztek és legénységek példás haditetteinek ismertetései.⁴⁷ A kitüntetésben részesítettek névsorát a Magyar katonák cím alatt tették nyilvánossá.

A *Tudakozódás* rovat több tízezer katona között jelentett összeköttetést. Az itt közölt hirdetések alapján fedezték fel egymást rég nem látott rokonok, ismerősök; bajtársak közölték egymással hollétüket, vagy üzenték meg a találkozó helyszínét és időpontját. „Czébán Pál főhadnagy, 16-ik honvédmeneteszred, III. zászlóalj, 3-ik század parancsnoka (Przemysl-Festung, XII. mü) kéri Gyóni (Áchim) Gézát, értesítse, hogy azonos-e azzal a Gyóni Géza nevű jóbarátjával, ki Sopronban újságíró volt.”⁴⁸ – A hirdetésre hamarosan megérkezett a válasz is: „Czébán Pál főhadnagy Przemysl, XII. Werk.- Kedves Pálom, ugyanaz vagyok, akit gondolsz, és az öcsémnél, aki épen a Te ezreded segéd-tisztje, remélhetőleg nemsokára viszontlátlak. A régi barátsággal ölel Gyóni Áchim Géza, Festungsfeldbahn, I. Comp.”⁴⁹

Hasonló célt szolgált az erőd tábori kórházaiban ápolt sebesült és beteg tisztek névsorát közlő rovat. A *Meteorológiai jelentés* adatai a várható időjárásról tájékoztattak.

Az elszigeteltségben élő katonák számára a külvilággal való egyetlen kapcsolatot jelentették azok a repülőgépek és pilótáik, akik életüket kockáztatva újságokat, leveleket hoztak és vittek. A gépek le- és felszállásának jelentőségét bizonyítja, hogy a *Tábori Újság*ban rendszeresen közzétették a gépek érkezéséről, illetve felszállásáról, sőt, szerencsés landolásáról szóló közleményeket.

A *Tábori Újság* nemcsak a hírek közlésének feladatát végezte, de az erőd falain belül szervezett jótékonyági gyűjtések orgánumává is vált. Sztankó Zoltán népfelkelő őrmester a lap 51. számában⁵⁰ lelkes felhívással fordult a magyar katonákhoz, hogy elesett bajtársaik elárvult családjainak javára ajánlják fel fillérjeiket. A felhívás nagy hatással volt a katonákra, hiszen mindannyian átértékelték jelentőségét. Az újság eleinte minden adakozónak közölte a nevét, később ez a nagyszámú felajánlások miatt lehetetlenné vált, majd csak az elszámolásról tájékoztatott. A gyűjtés páratlan eredménnyel zárult: karácsonyig több mint 30 000 korona gyűlt össze, az 1915. március 19-i *Tábori Újság* adatai szerint az összeg túlhaladta az 56 000 koronát. Ez az összeg tartalmazta az újság, valamint a Gyóni Géza verseskötetének bevételéből származó 5000-5000 koronát. A jótékony célra össze-

⁴⁶ Például az 1914. december 3-án megjelent 50. számban leközölték Kusmanek tábornok, várparancsnok Ferenc Józsefnek, uralkodásának 66. évfordulója alkalmából, előző nap elküldött üdvözlő táviratának szövegét, valamint a Bolfras gyalogsági tábornoktól érkezett válasz szövegét.

⁴⁷ *Geőcze* 1922. 88. o.

⁴⁸ *Tábori Újság*, 1914. december 9. 55. sz.

⁴⁹ *Tábori Újság*, 1914. december 12. 58. sz.

⁵⁰ *Tábori Újság*, 1914. december 4. 51. sz.

gyűlt 53 649 korona 6 fillért repülő posta útján az utolsó napokban eljuttatták a honvédelmi miniszternek.⁵¹

E gyűjtésen kívül más karitatív akciókat is szerveztek. A várparancsnokság özvegy- és árvaalapja javára is lehetett adományokat fizetni. A segélyalapra március 8-ig beérkezett 61 000 korona tartalmazta a jótékonyági hangversenyek⁵² bevételét is. E célra fordították a „repülő-levelezőlapok”, valamint az 1915. február hó végén meghirdetett „Jótékony célú sorsjáték”⁵³ szelvényeinek⁵⁴ bevételét is. Az egybegyűlt összeget még az erőd feladása előtt a várparancsnokság elküldte a hadügyminiszternek.⁵⁵

A *Tábori Újságra* vonatkozó híreket az *Olvasóink figyelmébe* cím alatt publikálták.

Az újság hasábjain az irodalom, a költészet is helyet kapott. Molnár Kálmán erről tréfásan úgy számolt be, hogy ez volt az egyetlen rovat, amivel a szerkesztőnek nem volt gondja, a halomszámra érkezett versek között csak válogatni kellett. Az egyszerű katonák őszinte érzéseit kifejező versek mellett több igényes költemény is megjelent a lapban.⁵⁶ E helyen váltak ismertté Gyóni Géza versei, aki, mint ismeretes, az erőd átadása után a krasznajarszki hadifogolytáborba került, s ott halt meg 1917 júniusában. Neve és költészete akkor vált országos hírvé, amikor 1914 decemberében Przemyslben kiadták verseskötetét.⁵⁷ A *Lengyel mezőkön, tábortűz mellett* című gyűjtemény⁵⁸ egy hónapon belül 10 000 példányban kelt el és 5000 koronát jövedelmezett. Gyóni az összeget az elesett népfelkelők özvegyeinek és árváinak javára ajánlotta fel.⁵⁹ Gyóni költeményeit hamar megismerte a világ. Verseskötetének egyetlen, a költő által dedikált példányát 1914 decemberében repülőgéppel eljuttatták Budapestre Rákosi Jenő,⁶⁰ a *Budapesti Hírlap*

⁵¹ Molnár 1933. 22–23. o.; *Geőcze* 1922. 149. o.

⁵² A *Tábori Újság* beszámolt a jótékonyági hangversenyek szervezéséről. 1915. március 7-én a császári és királyi tiszti kaszinóban rendeztek zenei előadást. A német nyelvű belépőjegy megtalálható a Hadtörténeti Múzeum Plakát- és aprónyomtatványtárban (HTM 2012.68.1-2/Nyt.). A hangversenyéről szóló beszámoló megjelent a *Tábori Újság* 1915. március 11-i számában.

⁵³ A császári és királyi osztrák pénzügyminisztérium táviró útján 1915. február 18-án engedélyezte a sorsjáték megszervezését, valamint a 100 000 darab egykoronás sorsjegy kibocsátását. A Kusmanek Herman gyalogsági tábornok, várparancsnok védnöksége alatt szervezett gyűjtőakció a Przemysl védelmében elesett legénység özvegy- és árva alapjának gyarapítását szolgálta. A tervek szerint 1688 nyereményt sorsoltak volna ki 30 000 korona értékben, a főnyeremény 5000 korona lett volna. A március 21-re tervezett nyilvános húzás az események következtében elmaradt. *Tábori Újság*, 1915. február 25. 120. szám; *Geőcze* 1922. 156–157. o.

⁵⁴ A szelvény magyar és német nyelvű volt. HTM Plakát- és aprónyomtatványtár, 1228/Nyt.

⁵⁵ *Geőcze* 1922. 156. o.

⁵⁶ Molnár 1933. 8. o.

⁵⁷ A kötet hirdetése az 1914. december 5-én kiadott 52. számban jelent meg először. Az előfizetéseket Piacsek Kamill 16. népfelkelő hadnagy címére kellett küldeni.

⁵⁸ A Hadtörténeti Múzeum őrzi azt a selyembe kötött kötetet, amelyet Molnár Kálmán Gyóni Gézától személyesen kapott. Baráti kapcsolatukról a költő dedikációja tanúskodik: „Dr. Molnár Kálmán hadnagy uramnak, a »*Tábori Újság*« kitűnő szerkesztőjének tisztelettel Przemysl, 1914. dec. Gyóni Géza”. HTM Könyvgyűjtemény, C5654.

⁵⁹ *Geőcze* 1922. 92. o.

⁶⁰ Rákosi Jenő, Kremsner (Acsád, 1842. november 12. – Budapest, 1929. február 8.) író, újságíró, politikus, az MTA tagja. Publicisztikai tevékenységét a *Pesti Naplónál* kezdte. 1869-ben megalapította és 1875-ig szerkesztette a *Deák-párti Reformot*, majd ismét a *Pesti Napló* munkatársa és hat éven át a Népszínház első igazgatója volt. Több színművet írt, fordított és átdolgozott; színházában rendezőként is működött. 1881-ben megalapította a *Budapesti Hírlapot*, amelynek 1891–1925 között főszerkesztője volt. Az első világháború idején a végsőkig folytatandó háborút propagálta. *Benedek* 1965. 2. k. 563. o.

főszerkesztője számára.⁶¹ E kötet alapján 1915 márciusában az Országos Hadsegélyező Bizottság⁶² ugyancsak jótékony célból kiadta a költeményeket.⁶³

Lovas Károly polgári iskolai tanár, póttartalékos honvéd is szorgalmas versírója volt a lapnak. Összegyűjtött költeményeit az újság gondozásában Karácsonyi tűz a gránícson címmel jelentették meg.⁶⁴

Az újság szerkesztése az utolsó pillanatig folyt. Az erőd feladásának napján, 1915. március 22-én még megjelent a *Tábori Újság* rendkívüli kiadása. Itt mindenki elolvashatta Kusmanek Hermann gyalogsági tábornok az uralkodónak, március 19-én, az áttörési kísérlet kudarcáról küldött táviratát, valamint Ferenc József másnap küldött válaszát, amelyben megköszönte a sereg helytállását. Az utolsó szám hadi hírekkel zárult.⁶⁵

Az erőd elestével a *Tábori Újság* is megszűnt. A lap munkatársai a katonák többségével együtt a szibériai hadifogolytáborok egyikébe kerültek.

Szerencsére sokan közülük hazatértek, köztük Molnár Kálmán és Geöcze Bertalan, akik előrelátó gondoskodásának köszönhetően 100 év elteltével is elolvashatjuk a *Tábori Újságot*.

⁶¹ Gyóni Géza az alábbi dedikációval küldte el verseskötetének példányát: „Reménykedő magyaroknak küldöm át a légen, Reménykedő magyarokkal A jó Isten légyen! Przemysl, dec. 20. Gyóni Géza.” Az eredeti kötet megtalálható: HTM Kéziratok Emlékanyag-gyűjtemény, 0612/Em.

⁶² Az Országos Hadsegélyező Bizottság 1914. szeptember 6-án alakult meg gróf Tisza István miniszterelnök kezdeményezésére. Tagjai sorába a magyar politikai élet szereplői tartoztak, akik különböző bizottságokban végezték jótékony célú feladataikat. Ruházati albizottsága a katonaság számára szükséges ruhaneműk gyűjtéséért és készíttetéséért volt felelős. Külön egység szerveződött a kórházak körüli teendők ellátására, illetve a munkanélküliség leküzdésére. A népjóléti bizottsághoz a közegészségüggyel kapcsolatban és egyéb általános népgondozó teendők tartoznak. Az Országos Hadsegélyező Bizottság számos országos akciót is szervezett, melyek közül a legismertebbek a „Fémet a hadseregnek”, a „Meleg ruha” vagy a „Könyvet a harc-térre” mozgalmak. Nevéhez fűződik az Országgházban 1915 tavaszán megrendezett Had- és népegészségügyi kiállítás, melynek bevételéből a háborúban szerzett tuberkulózis szövődményeként rokkanttá vált katonákat segélyezték. Tóth 2016.

⁶³ *Lengyel mezőkön, tábornút mellett Gyóni (Áchim) Géza przemysli verseinek első itthoni (bővített) kiadása*. Kiadta az Orsz[ágos] Hads[egélyező] Bizottság Budapest, 1915. március. Budapesti Hírlap nyomdája. A verseskötet még három bővített kiadást ért meg a világháború alatt.

⁶⁴ Molnár 1933. 8. o. A megjelenésről szóló közlemény olvasható a *Tábori Újság* 1915. január 31-i 98. számában. Ebből ismeretes, hogy a füzet három ív terjedelmű volt, és nagyrészt a háború ihlette versek kerültek közlésre. A szerző saját kiadásában jelent meg, ára egy korona volt. A befolyt jövedelem egy részét a szerző a Przemysl-ben elesett hősök családtagjai segélyezésére ajánlotta föl. A verseskönyv hirdetése megjelent a *Tábori Újság*, 1915. március 11-ei 132. számában. A kötetnek egyetlen fennmaradt példánya sem ismeretes.

⁶⁵ *Tábori Újság* 1915. március 22. 141. sz.

BIBLIOGRÁFIA

- Benedek* 1965. Magyar irodalmi lexikon. I–II. k. Főszerk. *Benedek Marcell*. Budapest, 1965.
- Geőcze* 1922. *Geőcze Bertalan, dr.*: A przemysli tragédia. Budapest, 1922.
- Kerkápoly* 1930. A magyar legújabb kor lexikona. (A magyar Feltámadás könyve). Szerk. vitéz *Kerkápoly M. Emil*. Budapest, 1930.
- Lukács* 1942. *Lukács József*: A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája (1715–1941). Budapest, 1942.
- Lukács* 1943. *Lukács József*: Tábori újságok az 1914–19. évi világháború alatt. *Magyar Könyvszemle*, 1943. 1. füzet. 45–54. o.
- Molnár* 1933. *Molnár Kálmán* egyetemi tanár összegyűjtött kisebb tanulmányai. II. Háborús emlékek. (A Tábori Újság.) Pécs, 1933.
- Szóts* 2014. *Szóts Zoltán Oszkár*: Az Országos Széchényi Könyvtár egykori első világháborús gyűjteménye. Budapest, 2014.
- Tóth* 2000. *Tóth Orsolya*: A „Harcéri fidibusz” és társai. Első világháborús magyar nyelvű tábori újságok a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményeiben. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője, 3. Szerk. *Kincses Katalin Mária* és *Szoleczky Emese*. Budapest, 2000. 89–119. o.
- Tóth* 2016. *Tóth Orsolya*: Az Országos Hadsegélyező Bizottság. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője, 15. Szerk. *Závodi Szilvia*. Budapest, 2015. 71–94. o.

A cs. kir. pénzügyminiszteriumnak 1915 évi február hó 18-án 11.336 sz. a. kelt reuvelétével engedélyezett és

Ó Nagyméltósága **burgneustädti Kusmanek Hermann** várparancsnok, gyalogsági tábornok Úr védnöksége alatt álló

:: JÓTÉKONY-CÉLU SORSJÁTÉK ::

Egy sorsjegy a Przemysł védelmében elesett legénység özvegyeinek és árváinak alapja javára. **Ára 1 Korona**

Ezen nyereséménysorsjáték 100.000 db. á 1 Koronás sorsjegyből áll. **1688 nyeresemény 30.000 Korona összegben. Főnyeresemény 5.000 Korona.**

A nyilvános húzás: **Przemysłben 1915 évi március hó 21. én** a cs. és kir. Katonai Társaskör nagytermében tartatik meg. 3 nappal a húzás után megjelenik a sorsolási jegyzék. Az összes nyereseményeket, a sorsolást követő 4. naptól kezdődőleg, a przemysłi cs. k. Pópostahivatal L. az eredeti sorsjegyek felmutatóinak készpénzben, minden levonás nélkül fizeti ki. A húzás után 3 hó alatt bármely okból fel nem vett nyeresemények a jótekonny alap javára elévülnek.

A sorsoló bizottság nevében:

Gysieffsky titkár. *Siemkiewicz* elnök. *abenszky* pénztáros.

Vom k. k. Finanzministerium mit Erlass Nr. 11336 v. 18. Februar 1915 bewilligte

und unter dem Protektorate Sr. Exzellenz des Festungskommandanten

Generals der Infanterie **Hermann Kusmanek von Burgneustädten** veranstaltete

:: WOHLTÄTIGKEITS-LOTTERIE ::

1 LOS 1 KRONE Zu Gunsten des Fonds für Witwen und Waisen nach den bei der Verteidigung von Przemysł gefallenen Mannschaftspersonen. **Nr. 75010**

Diese Geldlotterie umfasst 100.000 Lose á 1 K. — und **1688 Treffer im Gesamtbetrage von 30.000 Kronen. — Der Haupttreffer beträgt 5.000 Kronen.**

Die öffentliche Ziehung findet am **21. März 1915** im grossen Saale des k. u. k. Militärkasinos in Przemysł statt. — 3 Tage nach der Ziehung erscheint die Ziehungsliste.

Sämtliche Treffer werden ohne jeden Abzug vom 4. Tage nach der Ziehung an, beim Hauptpostamt in Przemysł dem Überbringer der Originallose bar ausbezahlt. Alle aus was immer für einem Grunde binnen 3 Monaten — vom Ziehungstage an gerechnet — nicht behobenen Treffer verfallen zu Gunsten des genannten Fonds.

Für das Lotteriekomitee:

Gysieffsky Sekretär. *Siemkiewicz* Präs. *abenszky* Kassier.

A várparancsnokság sorsjátékának szelvénye, magyar és német nyelvű oldal

Kivendkívüli kiadás!

Przemysl, 1915 március 22. Egyes szám ára 10 fillér. 141. szám.

Regisztrált — 1075 sz. számú — katonai lapok közt. száma a 46. 46. sz. tábori újságok közt. száma a 1075 sz. számú.

TÁBORI ÚJSÁG

Ünnepek, parancsok, hírek és közlések a tábori újságban. A tábori újság a 1075 sz. számú.

A lap tiszta jövőjéért a Przemysl védelmében hősi halált halt m. kir. honvédek és népfelkelők özvegyeinek és árvaiknak támogatására fordítjuk.

Szerkesztőség: **Royal-szálloda, II-ik emelet 36.** Kiadóhivatal: **Knoller és Flis** könyvnyomdája.

Öfelsége köszönete.

Kusmanek Hermann gyalogsági tábornok várparancsnok március 19-én a katonai lóda útján a következő táviratot küldte Öfelségéhez:

Felséges Uram!

Przemysl védőrségének nevében mélyen meghalva köszönöm Felségednek boldogítottan egyes szavait a jelentem, hogy Przemysl védőrsége ma megkockáztatta az áttörési kísérletet. Szerencsétlennek érzem magam, hogy egyáltalán hódoló hűséggel jelentenem kell Felségednek, hogy a kísérlet nem sikerült.

Hét óráig tartó kétségbeesett küzdelemben csapatunk a heves hőihar dacára utolsó erejéket is latba vetették s így kiszéllték meg az erős ellenség áttörését.

Óriási veszteségek után — miközben a mindig oly vitéz m. kir. 23. honvéd gyalog hadosztály, amelynyire eddig megállapítható, felerészben megsemmisült, és a többi csapatok is súlyos veszteségeket szenvedtek — ismét vissza kellett térniök a vár védővonala mögé.

Mivel a csapatok teljes kimerültsége következtében az áttörés újbóli megkísérlése teljesen kilátástalan, a várat még a legszűkebb lehetőség határáig tartani akarom, hogy így az illető ellenséges erők további lekötésével a tábori hadsereg érdekében, ameddig még lehet, előmozdítsam.

Híven eskükhöz és határozatuk szerzetével és odaadással Felséged személye irányában, a végsőkig ki fogunk tartani.

Kusmanek s. k.
gyalogsági tábornok.

Öfelség-től március 20-án délután 6 óra 30 perckor a következő választásviat érkezett:

Habar mely fájdalommal tölti el, hogy Przemysl védőrségének tegnap oly vakmerőn megkísérlé áttörése megtört az ellenség talerején, mégis fájdalommal büszkeséggel tekintek a derék férfiak példátlan áldozatkészségére, akiknek nem jutott osztályrészül a siker!

Mindenkinek, aki ott harcolt, köszönetet mondok a hőstettért és áldom azok emlékét, akik életüket áldozták a becsület mezején.

Még a jövőben is fennem fogja hirdetni a történelem, hogy mit teljesítettek Ausztria-Magyarország harcossal Przemysl várának legerélyesebb védelmével; állhatatosak és vitézek voltak véges végig.

I. Ferencz József s. k.

A várparancsnok erre március 21-én Boltrais hári gyalogsági tábornokhoz, Öfelsége főtábornokához következő táviratot küldte:

Hírem Excellenciádat, hogy Przemysl védőrségének legodább és legemlegettebb köszönetét helyezze Öfelsége lábaihoz újból fölülte egyes szavaiért.

Ezek a végtelenül egyes szavak szíriök legényiség beérve maradtak a kétségbe esett miszt arra, hogy számora sorunkat becsülettel viseljék.

Egyáltalán hírem Öfelségének hódoló hűséggel jelentem, hogy az ellenség 20-án este 7 órákig 21-én reggel 3 óráig támadta a várnok előbb az északi oldalt, majd az északi oldalt, végül vízben a leleti frontját is, de mindháromot visszaverték.

Kusmanek s. k.
gyalogsági tábornok.

A várparancsnok a következő szavakkal hirdette ki Öfelsége táviratát:

Katonák!

Megharagvástól és tettelektől nem járhatok ennel nagyobb elismerést. Bizonyítottátok be, hogy méltók vagytok arra!

Kusmanek s. k.
gyalogsági tábornok.

A Tábori Újság utolsó, 141. száma, 1915. március 22.

Preis 10 h

Nr. 67.

Przemysl 67a 17. Dezember 1914.

Preis 10 h

Nr. 67.

Genehmigt vom k. u. k. Festungskommando.

KRIEGSNACHRICHTEN

Erscheint in zwangslöser Reihenfolge.

Russenbriefe.

„Es ist nicht heute, es ist es morgen, es ist es nicht morgen, es ist es übermorgen — aber Przemysl ist unser sichere Tod“ in diesen einfachen Satz klingt der Brief eines Russen an die Frauen aus, das Schreiben eines kriegführenden Soldaten, der seine Heimat und seinen Lieben Grüsse sendet, die wie die Gräze eines Sterbenden ausströmen. Und derselbe Grund der sich über das Joch gewöhnt Soldaten erstet nur jedem einzelnen der Briefe, die aus den Regimentern der aus belagerten Armeen statt in die Bestimmungsorte der russischen Dichter zur rechten Zeit in unsere Hände fallen, die Briefe, die ihr Ziel nicht erreichen, aber dafür an ein anderes, ein wertvolleres können, und uns in drückender Sprache verkünden, wie es jenseits der Schützengraben Przemysl aussieht, in jenen Gräben, und hinter jenen Willen, bei welchen die kriegführenden Soldaten den Schutz vor unserer Geschossen, den Schutz vor dem Tode suchen.

„Przemysl ist unser sicherer Tod“. In unermüdlicher Verwirklichung aus dem Keldern einst garstigen Atems blühen diese Klagen in die ganze Welt, in die stillen Dörfer der russischen Steppe und weit noch in die Glanzpaläste Petersburgs, in den Gärten Jener, welche achselhoch sind und welche der eintägigen Verantwortung dafür treiben wird, dass die Welt sich voll Verrettet an dem Wachen gefühlte werden. Von den Mannen Przemysls aus werden die Todesriefe der Russen bis zu ihnen dringen und ihnen nichtswillig verkünden, dass ein Przemysl existiert, das ein Bollwerk der Festigkeit und der Tapferkeit ist, ein Ort der Verknüpfung und der Todes für all seine Feinde, für jeden, der nicht wie für die Armeen von Hunderttausenden, und in Jahrtausenden noch werden die Russen in Russland ein Kreuz schlagend, wenn ein Name jener Festung vernommen, vor deren Toren ihre Gräben über Leben gelassen.

Was man aus diesen Briefen russischer Soldaten liest, ist mehr als der Jammer einzelner, welche mit den Duldungen eines Winterschlages unglücklich sind, ist mehr als die Sehnsucht von Russen, welche ihr todes Heim, einem Schützengraben verziehen. Es ist der eiserne Schmerz der Klage an den Munde aller, die den sicheren Tod vor ihnen sehen, und die alles erdulden, um die Hilfe der Jenseits zu empfangen. „Wenn wir sterben, fallen wir angeschlossen wie zu erwarten, sterben wir in vierzehn Tagen, den Tod des Führers“. Es hat nicht vieler Versuche, gebracht, um den Russen die Erkenntnis von der Wichtigkeit des ersten Behauptung behauptungen, und es hat russische Schützengraben vor Przemysl gegeben, die keine Gräben mehr waren, weil sie von den Leuten gefüllten russischer Soldaten vollgefüllt waren, in kriegstunlicher Verbindung, so der die Todesangst das Kommando gibt, bücken sich die Soldaten, wenn sie das Pfeifen unserer Schützengraben vernommen, eine Verbindung vor der Tüchtigkeit unserer Waffen, eine Verbindung in keiner Sekunde, eine der Tod rufen, und sicher als russische, Verlust wird schreien, es schreit ein russischer Soldat, in den Peterburger Zeitungen zu lesen, es wurde ein Sturm auf Przemysl unternommen, aber die Verluste sind „gering“. Und im richtigen Erkenntnis liegt

denselbe Selbst haare, dass nach diesen geringen Verlusten viele, viele Tausende von russischen Kindern in Russland zurückbleiben werden.

Wer nicht in vergesslichen Ausstellungen tritt, der wird ein Opfer der Kälte, Schmutz und Frost (freude die russischen Truppen, die sie, unser schwarze Kämpfer die Karpatschreiben, heilige und heiligbar waren die Duldungen der Weizen, das sie vor Przemysl erwarteten. Und von den Schützengraben gegen Wind und Regen, wenn Schnee und Kälte, was und ist bei ihnen so gut wie nicht vorhanden. Die Russenbriefe sprechen ein deutliches Sprüche, in den soldatischen Sätzen streicht die eiserne Hand, vielen kühlen Mühsal und Kälte, es ist kein kein möglich, liegt ein Mördertrick zu beschreiben. Die Verbindung ist die schlechteste, es mangelt an Brot, die Pferde sind es schlechte, an dem Gelenk von Fahrzeugen verwenden zu werden, auch wie von der Post belassen, Kräfte schütten die Soldaten mehr, denken nicht, den Tod vor den Augen, des Todes sicher. „Wir leben in Schützengraben, wir abgesehen von der Welt und erfahren Tag und Nacht“. Alle in ihnen die Qualitäten vor der Lage erdulden, in welcher die tyrannische Kaiser ihre Klagen amant, gründen sie die mit dem Verlust, (125) weil die die sterben, reizen, größer Dicht. Diese „Mortuus in statu“ klingt aus den Briefen der Russen. Was ihnen bevorsteht, darüber sind sie sich nicht im Zweifel, sie sind „mörder“. Schließlich, dass der Tod der mehr eine kurze Zeit gemacht, die an dem Bollwerk Przemysl zugrunde gehen, das von Feinde umringelt und umbrannt, zur Erde und von der Luft angefüllt werden kann, die aber immer und immer das jenseit, die dies versprechen, „mörder“, mörder, Sterbende und Tod.

Dr. Glaser.

Auszüge aus russischen Briefen.

(Nr. 11)

Wir beladen uns in den Karpatsen auf Positionen und erwarten jede Minute des Tod. Das Wetter ist sehr kalt. Von Euch habe ich keine Brief erhalten.

Liebe Kadja! Kälte und Hunger sind uns schon alles ravine. Ich weiß nicht, es facht zu beschreiben. Wir wohnen in Dörfern bei dem kottosen; alle Dörfer sind durch Geschosse niedergebrannt; viele Menschen sterben. — Ich bin ganzschuldig beständig Kälte. — Liebe Kadja, viele Menschen sind indigebunden, ich weiß nicht, was mich Gott hilft. Am 8. November auf 30 Schritte kletterten wir Schützengraben und ich dachte, es würde ich in Gefahr, in diesen hohen Bergen haben, doch Gott behütet die Seiligen! Jetzt stehen wir 15 Werst entfernt von der Stadt Przemysl.

(Nr. 13)

Ich beschuldige Euch, dass wir wirklich jetzt in das schlechteste Leben gerathen sind; wir befinden uns bei der belagerten Armees vor der Festung Przemysl, wir leben in Karpatschbergen. Es sind verlorene Feinde, aber in unserem Regimente ist es nicht so wie in anderen; gegenseitig marschieren wir in Stiefeln ohne Sohlen, der Schnee dringt in die Stiefel hinein, ich liebe mir schon die Leben

abzugeben — es kalt ist es. Weder Mäntel noch langhaare Mäntel, sechs Monaten gibt es. Es ist so das unmöglich anzusehen, was wir gegenseitig überleben. Wir stehen jetzt auf der vorderen Linie auf 2 Werst von ihren Forts und auf 10 Werst von der Festung, natürlich, haben wir Schützengraben ausgegraben und sind in denselben Tag und Nacht und die Gräben von drei schwarzen Geschützen schwerer über uns und die Geschützen sind mit uns eine Werst von einander entfernt; tagtäglich findet ein Hin- und Herkommen statt.

Aber am 8. November haben sie auf uns einen Angriff gemacht und von 2 unserer Kompanien, die (7) und die (6) besetzt sind, zählten die 104 Mann in Gefangenschaft; es wurden einige gefoltert und verwendet. Gegenwärtig haben unsere Truppen Przemysl umzingelt, aber es ist unmöglich diese Festung in Sturm zu nehmen; solche Festungen gibt es bis jetzt nicht, so meine ich. — Die Festung ist mit Patzen gedeckt, 2 Gräben mit Wasser gefüllt und im Wasser Drahtbinden; dann folgen 2 Reihen der Forts, die zwischen wieder Drahtbinden und Wehrgaben sind, und nicht wenige die Batterien mit diesen Batterien; man kann sie nur mit Panzer nehmen; aber er sagt, es gibt dort viel Versteck. Wenn aber die Deutschen denken es in Sturm zu nehmen, so haben meine treuen und lieben Kameraden rings um die Festung gehalten. Beim Sturm, das man sie wissen, werden alle in den vorderen Linien sich belagerten Truppen geblüht und wir sind gegenseitig in der vorderen Linie. Falls ihr aus den Zeitungen erfahren werdet, dass Przemysl im Sturz genommen wurde, und dass dabei bedeutende Verluste waren, alle in 3 Worten, es werden in diesen Worten nicht bedeutende Opfer sein, sondern zu werden viele, viele Tausende von russischen Kindern sterben. Wenn man dagegen nicht stimmen wird, so werden wir alle überleben, so wie die Franzosen im Jahre 1912.

Wenn man uns nicht bald warme Kleider und Stiefeln zustellen wird, es, bei Gott, werde ich nicht länger als 2 Wochen überleben können, in diesen Schützengraben, bei solchem Kälte so zu leben — es ist unmöglich. Alle Dörfer sind niedergebrannt, die Verknüpfung ist sehr schlecht, weil die Pferde die Nahrung nicht transportieren können und man bringt uns nicht ein Stück Fleisch und es ein Pfund Brot; wir alle sind jetzt so, als wären wir Pestkranken und gehen wie Schatten herum. Alle überlebt habe Ota und liebe Kadja und Katscha; wir wissen beständig und denken, dass wir gehen sind. Wir alle sind arm und sehr gekümmert, es ist unsere karmatische Grenze. Gegenwärtig sind alle Leute krank und wir wissen nicht von Euch; in Kriegen haben man aus gar nichts, es gibt keine Zeitungen, lesen kann man nichts. Wir leben in den Schützengraben wie abgeschieden von der Welt und erfahren Tag und Nacht.

Ich werde alles das nicht ertragen können, wenn ich nicht Paz und Kindsel habe, ich würde selbst mir Leben ergötzen aber es verzieht ich das alles! Es ist mit Euch zu verlassen, Lebt wohl!
Rada.

A Kriegsachrichten 67., 1914. december 18-án megjelent száma

Jótékonyági koncert belépőjegye, 1915. március 7.

Orsolya Tóth

FIELD NEWSPAPERS PUBLISHED IN THE PRZEMYŚL FORTRESS 1914–1915

Summary

While Przemysl Fortress in Galicia was surrounded by the Russian army, two field newspapers were published between October 1914 and March 1915. These were the *Kriegsnachrichten*/*Wiadomosi Wojenne*, a German- and Polish-language paper containing official announcements approved by the fortress's command, and the Hungarian publication *Tábori Újság*, issued by the 23rd Honvéd Division. The latter one is considered to be the most well-known World War I front newspaper in Hungarian language.

Such papers were printed during and after the world war on the fronts and in the prisoner-of-war camps in great quantities. They provided entertainment and news from the outside world to the soldiers living in constant insecurity far away from their homes.

Despite the harsh conditions we know quite a lot about the publication and editing of the paper *Tábori Újság*, thanks to its editor dr. Kálmán Molnár who published his reminiscences after returning home from captivity. He even gave full series from the paper to some Hungarian public collections, prudently preserving the memory of the defenders of Przemysl this way.

The author of the paper gives a general description of the types and main characteristics of the field newspaper appearing in World War I. She discusses the Hungarian newspaper published in Fortress Przemysl, and also speaks about *Kriegsnachrichten* and its Polish-language variant. After describing the circumstances of editing and publishing, she presents the contents and columns of *Tábori Újság*, as well as the editors and the people working for the paper. When discussing the place of the newspaper in the history of literature, she also writes about Géza Gyóni's poetry and his poem book published in the fortress.

Orsolya Tóth

DIE IN DER FESTUNG PRZEMYŚL ERSCHIENENEN FELDZEITUNGEN, 1914–1915

Resümee

In der von der russischen Armee umzingelten Festung Przemyśl in Galizien erschienen zwischen Oktober 1914 und März 1915 zwei Feldzeitungen. Das von der Burgkommandantur genehmigte, offizielle Mitteilungen enthaltende, deutsch- und polnischsprachige Blatt „Kriegsnachrichten/Wiadomosi Wojenne“ und die in ungarischer Sprache zugängliche Publikation der 23. Honved-Division mit dem Titel „Tábori Újság“, die bekannteste ungarischsprachige Frontzeitung des Ersten Weltkrieges.

Solche Blätter wurden während und nach dem Weltkrieg in großer Zahl an den Fronten und in den Kriegsgefangenenlagern veröffentlicht und stellten für die Soldaten, die sich hinsichtlich ihrer Existenz in ständiger Unsicherheit und fernab ihrer Heimat befanden, Unterhaltung und Nachrichten über die Außenwelt dar.

Über das Erscheinen und Redigieren der Feldzeitung „Tábori Újság“ wissen wir – trotz der widrigen Umstände – dank des ehemaligen Redakteurs Dr. Kálmán Molnár ziemlich viel, der seine Erinnerungen, aus der Kriegsgefangenschaft heimkehrend, auch in schriftlicher Form veröffentlichte. Er sorgte voraussehend sogar dafür, in einigen ungarischen öffentlichen Sammlungen jeweils eine vollständige Reihe des Blattes unterzubringen und so das Andenken der Verteidiger von Przemyśl zu bewahren.

Der Verfasser der Studie stellt allgemein die Arten und wichtigsten Charakteristika der zurzeit des Weltkrieges veröffentlichten Feldzeitungen vor. Er schreibt über die in der Festung Przemyśl herausgegebene ungarischsprachige Zeitung und erwähnt auch die Kriegsnachrichten sowie die polnische Variante der Letzteren.

Er stellt die Umstände des Redigierens und der Herausgabe des Blattes, seinen Inhalt, seine Rubriken sowie die Person des Redakteurs und der Mitwirkenden vor. In Bezug auf den literaturgeschichtlichen Aspekt des Blattes erinnert er an die Dichtung von Géza Gyóni und seinen in der Festung veröffentlichten Gedichtband.

Orsolya Tóth

JOURNAUX DE CAMP PUBLIÉS DANS LA FORTERESSE DE PRZEMYŚL, 1914–1915

Résumé

Dans la forteresse de Przemyśl de Galicie encerclée par l'armée russe, deux journaux de camp furent publiés entre octobre 1914 et mars 1915 : le journal de langues allemande et polonaise Kriegsnachrichten/Wiadomosi Wojenne qui contenait des publications officielles approuvées par le commandement de la place et la publication en langue hongroise de la 23e division de l'armée intitulée Tábori Újság (Journal de camp). Ce dernier est le journal de front de langue hongroise le plus connu de la Première Guerre mondiale.

Ce type de journaux furent nombreux pendant et après la Grande guerre, tant sur les fronts que dans les camps de prisonniers de guerre. Ils apportaient de la distraction et des nouvelles du monde extérieur aux soldats en situation précaire qui se trouvaient loin de leur pays.

Grâce à son rédacteur, le docteur Kálmán Molnár, nous avons beaucoup d'informations sur la rédaction et la publication de Tábori Újság et ce, malgré les conditions difficiles. En effet, Kálmán Molnár a publié ses mémoires après son retour d'un camp de prisonniers. Il s'est même occupé de confier l'ensemble des numéros du journal à quelques archives publiques afin de conserver la mémoire des défenseurs de Przemyśl.

L'auteure de la publication présente les différents types et caractéristiques des journaux de camp publiés lors de la Première Guerre mondiale. Elle parle du journal de langue hongroise publié

dans la forteresse de Przemyśl en mentionnant également le Kriegsnachrichten et sa version de langue polonaise.

Elle présente les conditions de la rédaction et de la publication du journal, ainsi que son contenu, ses rubriques, son rédacteur et ses contributeurs. Concernant l'aspect d'histoire littéraire du journal, l'auteure évoque la poésie de Géza Gyóni et son recueil de poèmes publié dans la forteresse.

Оригина Tom

ЛАГЕРНЫЕ ГАЗЕТЫ ОПУБЛИКОВАННЫЕ В КРЕПОСТИ ПШЕМЫСЛЬ В 1914–1915 ГГ.

Резюме

В окруженной русской армией в Галицкой крепости Пшемьсль издавали даже две лагерных газеты в октябре 1914 и марте 1915 года. Одобренные крепостным генеральством, содержащие официальные публикации на немецком и польском языках под названием Kriegsnachrichten/Wiadomosi Wojenne и издание 23-ей оборонной дивизии можно прочесть на венгерском языке в газете Лагерные новости. Последнее является самой известной фронтальной газетой на венгерском языке в первой мировой войне.

Подобные этому газеты в большом количестве выходили в свет на фронтах и лагерях для военнопленных во время мировой войны и после завершения войны, которые означали для живших в постоянной неуверенности и вдали от своей родины солдатам развлечение и также поступление новостей из внешнего мира.

О появлении и редактировании Лагерной Газеты – несмотря на суровые условия – мы можем узнать очень многое благодаря бывшему редактору, доктору Кальман Мольнар, который вернувшись домой из военного плена издал в письменной форме свои воспоминания. Он предусмотрительно позаботился даже и о том, чтобы были размещены в нескольких отечественных общественных сборниках полные серии газет, сохранив таким образом память защитников Пшемьсля.

Автор издания в общих чертах описывает типы, основные характеристики лагерных газет, издаваемых во время мировой войны. Он говорит об изданной в крепости Пшемьсль венгерскоязычной газете, упоминая о Kriegs Nachrichten, а также и о её польском варианте.

Представляет обстоятельства редактирования и издания газеты, её содержание, разделы, редактора и персональности сотрудников. В отношении истории литературы газета посвящает памяти поэзии Геза Дьёни, и о том его стихов, опубликованном в крепости.